

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:34
sssjournal.com

pp.2365-2370
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 24/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 17/05/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 17.05.2019

FATSA TIĞ OYALARI

FATSA CROCHET LACES

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Serpil ORTAÇ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniv. Sanat ve Tasarım Fakültesi Öğretim Üyesi

Güliden TULKAR

Ankara Hacı Bayram Veli Üniv. Lisans Üstü Eğitim Enst. Yüksek Lisans Öğrencisi

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1476>

Reference : Ortaç, H.S. & Tulkar, G.(2019). "Fatsa Tığ Oyaları", International Social Sciences Studies Journal, 5(34):2365-2370.

ÖZ

Geçmişten bu güne kadar gelen el sanatları en anlamlı kültür miraslarından biridir. El sanatları ulusal kültürün özünü, tabanını oluşturan halk kültürünün yaşayan, çağdaş kültürü besleyen, evrensel kültüre de sürekli ışık tutan dalların başında gelmektedir. El sanatlarının içinde önemli bir yeri olan oyalar; içsel güzellik duygusunun, güzele ve güzelliğe yansıtıldığı süslemek ve süslenmek ihtiyacıyla yapılan ve tekniği örgü olan el sanatları örneklerindedir. Bu çalışmada; Ordu ili Fatsa ilçesinde tespit edilen tığ oyalı ürünler (yazmalar) araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmanın amacını; özgün niteliklere sahip tığ oyalalarının teknik, gereç, renk, motif ve kompozisyon özelliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Fatsa, el sanatları, örgü, tığ oyası

ABSTRACT

Our crafts from the past to the present to us is one of our most beautiful heritage. Crafts the essence of national culture, the culture of the people who make up the base, feeding the contemporary culture, comes at the beginning of the universal culture of continuous light holding branch. It distracts an important place in our crafts; The inner sense of beauty, beautiful, and decorate it with the need to reflect the beauty and adorned with the finest examples of our technique and craft that weaves in this study; Ordu Fatsa crochet embroidered products identified in the district (scarves) were included in the study. The purpose of the study; the original features crocheted lace techniques, materials, color, form and composition to determine the motive.

Key Words: Ordu, Fatsa, handicrafts, knitting, crochet lace

1. GİRİŞ

Geçmişten bugüne insan yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süslenme, eğlence vb. gereksinimlerini karşılarken hep el sanatlarından ve onun ürünlerinden yararlanmıştır. Bu nedenle insanoğlunun var olduğu tarihten günümüze kadar uygarlık, el sanatlarıyla iç içe yaşamıştır ve yaşamaktadır. Aynı zamanda geçmişten itibaren sadece yaşanılan yerde değil her gidilen egemenlik kurulan yerlerde de topluluklar en basitinden, en karmaşık ve gösterişlisine kadar el sanatlarını ve bu sanatlara ilişkin kültürünü de birlikte taşımıştır.¹

İnsanlık tarihine bakıldığında, insan yaşamını kolaylaştıran günlük kullanım araç gereçleri öncelikle doğada bulunan doğal maddelerin el emeğine dayalı üretimle insan yaşamına geçirilmesi ile sağlanmıştır.

¹ Arlı, M. (1990) *Köy el sanatları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yayınları: 1185. Ofset Baskı

Giderek toplumun gelişimine göre günlük kullanım, törensel ve geleneksel amaçlı kullanılan araç gereçlerle bunların yapımında yararlanılan aletler üretilmiş, endüstri devrimi ile de birçok eşya makinelerle yapılmaya başlamıştır.²

Türk El Sanatlarını; halı, kilim, cicim, zili, sumak, kumaş vb. dokumacılık, yazmacılık, çinicilik, seramik-çömlekçilik, işlemecilik, oya yapıcılığı, deri işçiliği, taş işçiliği-oymacılığı, takı ve süs taşları işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapıcılığı, örmecilik, ahşap işçiliği gibi birçok tekniği, ürünü kapsamaktadır.³

Tarih boyunca çok zengin bir kültüre sahip olan Türkiye’de el sanatlarının ön plana çıkmış, ün kazanmış birçok dalları vardır. Bu dalların en önemlilerinden biri de “Örücülük” tür.

Örücülüğün esas gelişimi Avrupa’ya ipeğin gelmesinden sonra olmuştur. Değişik dokular elde edebilmek için yeni desenler yaratılmıştır. Aralarına altın, gümüş, ipler ilave edilmiştir. Zengin ve zarif çalışmalara gidilmiştir. Ülkemizde örücülük çalışmalarının en güzel örnekleri köylü çorapları ve tığ oyalarıdır. Bu örnekler renk, desen, kompozisyon ve teknik zenginlikleri yanında örf ve adetlerimizle özdeşleşmiş olduğundan, toplum kültürünü yansıtan geleneksel bir karakter taşır.⁴

Araştırmanın konusunu içeren tığ oyası süslemek ve süslenmek ihtiyacıyla yapılan ayrıca mesajlarla iletişim aracı olarak da kullanılan ve tekniği örgü olan bir el sanatıdır.⁵

Özel koleksiyonlarda, müzelerde hatta sandıklarda yer alan; her yörede farklı özelliklere sahip birçok oya tekniği ve örneği vardır.

Günümüzde teknolojinin ve zevklerin değişmesine rağmen Türkiye’de el sanatlarının önemli bir alanı olan tığ oyacılığı da gerek farklı kullanım alanları ile gerekse geleneksel özellikleri ile işlevini sürdürmektedir.

Ordu ili Fatsa ilçesinde yapılan tığ oyaları süsleyici özellikleri ile sözsüz anlatım aracı olma işlevini de yerine getiren bir sanat dalı olarak yapılmaya ve kullanılmaya devam edilmektedir.

Bu çalışma ilçe halkına tığ oyası konusunda öneriler getirebilmek, yeni tasarımların yapılabilmesine öneri getirmek, yapımını teşvik etmek, gelecek nesillere tanıtmak, aktarmak ve yaşatılmasını sağlamak açısından önemlidir.

Bu araştırma, Ordu ili Fatsa ilçesinde yapılan tığ oyasını yapanların bireysel özellikleri ile tığ oyasının çeşit, araç, gereç, teknik, renk, motif, kompozisyon özelliklerini belgelemek, tığ oyasının karakterini bozmadan gelecek nesillere kaynak oluşması amacı ile planlanıp yapılmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırma materyalini, 2018 yılında Ordu ili Fatsa ilçesinde tespit edilen ve yöresel örtüler içerisinde önemli bir yere sahip olan yemenilerde kullanılan özgün niteliklere sahip 40 adet tığ oyası oluşturmaktadır.

Tığ oyalarının genel ve yakın plan renkli fotoğrafları çekilerek kullanılan teknik, gereç, renk, motif ve kompozisyon özellikleri belirlenmiş, kaynak kişilerle yapılan karşılıklı görüşmeler ve kaynak taraması sonucunda elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

3. BULGULAR

Ordu ili Fatsa ilçesinde tığ oyası ile uğraşan bireylerin yaşları % 52 oran ile en yüksek 40-50, bunu %36 oranı ile 30-39 yaş ortalaması takip etmekte olup yörede tığ oyasını genellikle orta yaş üstü bireylerin yaptığı söylenebilir. Bireylerin öğrenim durumları % 56 oranı ile ilkokul, % 12 oranı ile ortaokul mezunu olup genellikle ev hanımlarından oluşmaktadır.

Bireyler oya yapmayı % 60 oran ile 15-25 yaşları arasında öğrenmiş olup, tığ oyası yapmayı %56 oranı ile annelerinden, %20 oranı ile de yakın çevrelerinden öğrenmişlerdir. Bu da yörede tığ oyacılığının geçmişten bugüne devam ettiğinin ve yöreye ait özellikler taşıdığıının göstergesi olduğu söylenebilir.

Fatsa ilçesinde tığ oyaları genellikle yörede çember olarak adlandırılan yazmalara yapılmıştır. Oyalar yazmaların dört tarafına uygulanmaktadır. Genellikle yazmaların kenarları kıvrılarak, tığ ile zincir tekniği

² Öztürk, İ. (1998) *Geleneksel Türk el sanatlarına giriş*. Ankara: Ürün Yayınları.

³ Barista, Ö.(2005) *Türkiye cumhuriyeti dönemi halk plastik sanatları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Sanat. Eserleri Dizisi. Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık San. Ve Tic. Ltd. Şti.

⁴ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁵ Onuk, T. (2005) *Osmanlıdan günümüze oyalar*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: Pelin Ofset

kullanılmak suretiyle baskı yapılarak temizlendikten sonra oyalar zincirin üzerine yapılmaktadır. Nadiren de iplik üzerine şerit halinde hazırlanmış tığ oyaları yine kare formundaki yemenilerin dörtkenarına dikilecek şekilde oluşturulmaktadır. Tığ oyalalarının uygulandığı yemenilerin tamamında sentetik (naylon) iplikler kullanılmaktadır. Sentetik iplikler parlak görünümlü olmasının yanında çok fazla renk tonları bulunmakta olup, satın alınarak kolaylıkla temin edilebilmektedir. Bu özelliklerinin yanında kullanımına yönelik olarak da sağlamlığı, yıkama ile bozulmaması, kolay yıkanması ve çabuk kurduğu için de oyalarda naylon iplikler tercih edilmektedir.

Tığ oyalalarında kullanılan teknikler ise, tığ örücülüğünün temel tekniği olan zincir tüm ürünlerde kullanılmış olup, diğer tekniklerde oyanın modeline göre değişiklik göstermekte olup, basit ilmek, çift ilmek, üçlü ilmek, örümcek örgüdür.

Zincir, tığ örücülüğünün temelini oluşturmaktadır. Tığ örgüleri genellikle bir sıra zincir ile temel oluşturulduktan sonra zincirin üzerine başlanır. Bütün tığ örgüleri de zincir ilmeklerin üst üste veya yan yana dizilişleri ile oluşmaktadır. Modele göre bir sıra gidiş, bir sıra dönüş olarak çift yönlü ya da tek yönlü olarak örülebilmektedir.⁶

Tığ oyalalarının yapımında kullanılan tekniklerden biride basit ilmeiktir. Basit ilmek, iki ilmeğin zincir çeker gibi birbirinin içinden geçirilmesiyle oluşmaktadır. Yüksekliği olmayan bir tekniktir. Tığ örgü çalışmalarında sık dolgu gerektiren yerlerde, desen çalışırken, geçişlerde kullanılmaktadır.⁷

Tığ oyalalarının yapımında kullanılan bir diğer teknikte çift ilmeiktir. Çift ilmek, İki ilmeğin tığa alınan bir yüz ilmekle bir defada toplanması ile oluşur. Tığ örgülerinde çok sık kullanılan bir tekniktir. Muntazam örüldüğünde, motiflere hoş bir görünüm ve netlik kazandırır.⁸

Tığ oyalalarının yapımında kullanılan bir diğer teknikte üçlü ilmeiktir. Üçlü ilmek, tığa iplik doladıktan sonra alınan ilmekle birlikte iki iki örülmesi ile oluşur. İlmek uzunlukları tığa dolanan iplik sayısına göre değişmektedir. Motiflerde özellikle dantel çalışmalarında ve uzun ilmek oluşturmak istendiği zaman kullanılmaktadır. Özellikle desen çalışmalarında sık kullanılmaktadır.⁹

Tığ oyalalarının yapımında en çok kullanılan tekniklerden biri de örümcek ilmeiktir. Örümcek ilmek, tığdaki ilmeğin uzatılmasından sonra çift ilmek yapılması sonucunda sabitlenmesi ile oluşturulur. Sık iğne ile birleştirilerek çeşitli oya ve danteller üretildiği gibi, sadece örümcek örgü ile yapılan ürünlerde bulunmaktadır.¹⁰

Yöredeki yazmaların oyalalarında iplik renkleri; yazmalarla uyumlu olması dikkate alınarak genellikle beyaz, yeşil, sarı, yavruağzı, pembe, krem, turkuaz, ebruli, turuncu, kırmızı, siyah, mavi, mor kullanılmıştır. Özellikle yemenilerin kenarının kıvrılmasında zemin renkleri ile uyumlu iplik rengi seçilmiştir.

Motif kendi başına bir bütün, bir birlik olan ve yanyana gelince bir süs oluşturan süslemenin bir anlatım düzeni içerisindeki en küçük birimdir. Motif çeşitli yönlerde yan yana, üst üste aralıklı veya aralıksız sıralamalarla birlik sağlayarak devam etmesi sonucunda kompozisyon oluşturur. Kompozisyon genelinde, bir motif tekrarlanabilir ya da ara motifler ile desteklenebilir.

Fatsa yöresinde yemenilerin üzerinde uygulanan baskılarda kullanılan motifler incelendiğinde kullanılan motiflerde bitkisel bezemelerin yer aldığı saptanmış ve baskılarla oyalanın renk ve şekil olarak birbirilerini tamamladıkları görülmüştür.

Tığ oyalarındaki bezemeler genellikle bitkisel motifler olup hayvansal, geometrik, nesneli motiflerde kullanılmıştır.

Bitkisel motiflerin içinde genellikle çiçek, yaprak çeşitleri yer almakta olup, az sayıda da olsa sebze ve meyve örnekleri de bulunmaktadır.

Çiçek motiflerinin içinde kabak çiçeği, yaban gülü, zaprana, papatya, mine, ortanca, karanfil, menekşe, yıldız, akasya, lale, günebakan, kır çiçeği ve benzerleri; Yaprak motiflerinin içinde; asma yaprağı, sarı sarmaşık, sıralı çam yaprağı ve benzerleri; Sebze motiflerinin içinde; domates ve benzerleri; Meyve motiflerinin içinde; çilek, dut ve benzerleri tespit edilmiştir.

⁶ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁷ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁸ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

⁹ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

¹⁰ Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Nesneli motiflerin içinde; yelpaze, merdiven oya, kubbe oya, gelin tacı, küpeli, tekerlek oya, düğmeli oya ve benzerleri; Hayvansal motiflerin içinde; kelebek, horozibiği, kedi cırmığı ve benzerleri yer almıştır.

Motiflerin yöresel isimlerinden de anlaşıldığı gibi Fatsa yöresi kadınları Anadolu'nun her yöresinde olduğu gibi doğada gördükleri canlı ve cansız varlıklardan esinlenmişler ve bunları en güzel şekilde renk ve biçim ile yorumlamıştır.

Kompozisyon, ayrı ayrı parçaların bir araya gelerek oluşturduğu bütünü biçimidir. Kompozisyon farklılıkların tümde birleşimidir. Kullanılan gereç ele alınarak tümüne motifler yerleştirilip desenler oluşturur. Oluşturulan desenler tümü çağrışıdır.¹¹

Oyaların kompozisyon özellikleri ise bazı yazmalarda sadece ana motiflerin bazı yazmalarda ise hem ana hem de ara motiflerin tekrarı ile bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Tığ oyalarda bitmiş ürünün kolalanması, yapılan oyanın ömrünü uzatmakta ve dış etkenlere karşı daha dayanıklı olmasını sağlamaktadır. Kolalama işlemi sabun ve jelatin ile yapılmaktadır. Kolalama yapılan ürünlerin daha net ve güzel bir görüntüye sahip olması, ayrıca kirlenmesini engelleyerek oyalara sertlik veren bir tekniktir. Özellikle üç boyutlu oyalarda oyanın biçimini koruması daha gösterişli durması için kolalama işlemi daha yaygın yapılmaktadır.

Tığ oyalarda son işlem ütülenmesidir. Ütüleme esnasında ısı ayarına ve ütü bezi kullanılmasına dikkat edilmelidir. Genellikle yassı olan oyalarda ve üç boyutlu oyalarda ise ara motiflerinin daha net bir görüntüye sahip olması için ütülenmekte olup görünümün daha düzgün olmasını sağlamaktadır.

4. SONUÇ

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Fatsa yöresinde de tığ oyalalarının günün kullanım alanlarının değişmesi nedeni ile eskiye oranla daha az oranda kullanıldığı ve bu nedenle daha az üretildiği dikkati çekmektedir.

Yöre de oyalı yazmaların özellikle eskiden çeyizlerde önemli bir yeri bulunmakta olup, oya örneklerinin farklılığı, oyalı yazmaların çokluğu çeyiz sahibinin itibarını artırdığı için yaygın olarak yapılmış farklı örnekler üretilmiştir. Çeyiz geleneğinin günümüzde de aynı yoğunlukta olmasa da sürdürülmesi tığ oyalalarının devamını sağlamaktadır.

Günümüzde oyalarda daha basit motiflerin tercih edilmekte olup, oyalarda kullanılan ipliklerde daha çok renk tonuna ulaşılması, ucuz ve kolay temin edilmesi nedenleri ile pamuk ipliklere tercih edilmektedir.

Yöredeki tığ oyalarda motifleri genellikle eski örneklerden temin edilmekte, olup geleneksel özellik taşımaktadır. Fatsa yöresine özgü tığ oyalalarının günümüzde de yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için oyalarda kullanım alanlarına uygun tasarımların yapılması ve kullanım alanlarının artırılması gereklidir. Böylece Türk kültürü içerisinde önemli bir yeri olan oyalarda geçmişten geleceğe taşınmasının sağlanması mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

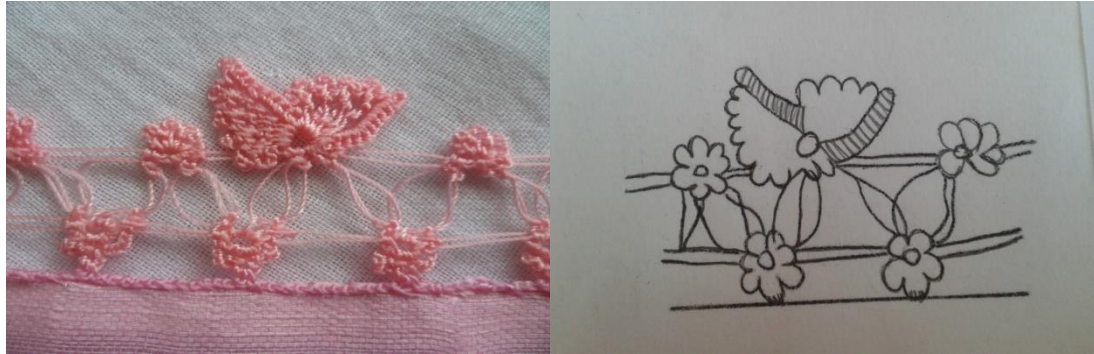
- Arlı, M. (1990) *Köy el sanatları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi yayınları: 1185. Ofset Baskı
- Atay, A. (1997) *Örücülük*. (2. Basım) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Barıştan, Ö. (2005) *Türkiye cumhuriyeti dönemi halk plastik sanatları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Sanat. Eserleri Dizisi. Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık San. ve Tic.Ltd.Şti.
- Gökçalp, G. (1991). *Elazığ İğne Oyaları*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Onuk, T. (2005) *Osmanlıdan günümüze oyalarda*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: Pelin Ofset
- Öztürk, İ. (1998) *Geleneksel Türk el sanatlarına giriş*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Tepe, Y. (2013) *Erzurum'da farklı teknik ve materyallerle yapılan oya sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

¹¹ Tepe, Y. (2013) *Erzurum'da farklı teknik ve materyallerle yapılan oya sanatı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

EKLER

Fotoğraf 1. Fatsa tığ oyalarından genel görünüm.

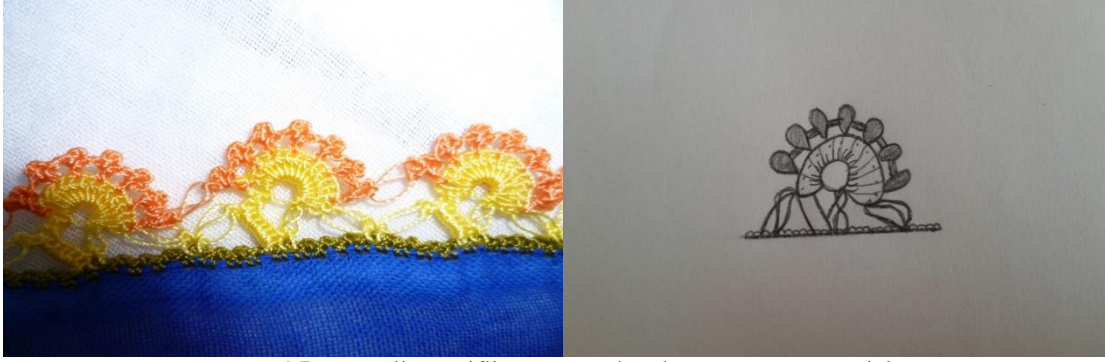
Fotoğraf 2. “Kelebek” motifli tığ oyasından detay görünüm ve çizim.

Fotoğraf 3. “Domates” motifli tığ oyasından genel görünüm ve çizim.

Fotoğraf 4. “Küpelı” motifli tığ oyasından detay görünüm ve çizim.

Fotoğraf 5. "Küpelı" motifli tığ oyasından detay görünüm ve çizim.

Fotoğraf 6. "Bademcik Oya" motifli tığ oyasından detay görünüm ve çizim.

Fotoğraf 7. "Buket Oya" motifli tığ oyasından detay görünüm ve çizim.

Fotoğraf 8. Tığ oyalardan yapılmış güncel kolye tasarımlarından genel görünüm.